

UPPSALA
UNIVERSITET

NCK NATIONELLT CENTRUM
FÖR KVINNOFRID

Dnr 2023/37

Prostitution och människohandel för sexuella ändamål

En forskningsöversikt

UPPSALA
UNIVERSITET

NCK NATIONELLT CENTRUM
FÖR KVINNOFRID

Nationellt centrum för kvinnofrid, NCK
Uppsala universitet
Akademiska sjukhuset
751 85 Uppsala
www.nck.uu.se
NCK-rapport 2023
ISSN 1654-7195
Publicerad 2023

Innehållsförteckning

1. Inledning	_____	_____
1.1 Syfte, disposition och avgränsning	_____	5
1.2 Begreppsanvändning	_____	7
2. Forskningsperspektiv på prostitution och människohandel för sexuella ändamål	_____	8
2.1 Feministisk teori och prostitution	_____	9
2.2 Prostitution och människohandel i Sverige	_____	12
2.3 Rättsvetenskapligt perspektiv	_____	18
2.4 Intersektionellt perspektiv	_____	23
2.5 Barn och unga i prostitution och människohandel	_____	26
3. Sammanfattning	_____	39
4. Referenser	_____	42

1. Inledning

Prostitution och människohandel för sexuella ändamål är allvarliga samhällsproblem och människorättskränkningar, som kräver både juridiska och politiska lösningar. Det är företeelser som påverkats av globalisering, migration och teknologisk utveckling. Den gränsöverskridande karaktären hos både prostitution och människohandel för sexuella ändamål gör företeelserna nära sammankopplade.¹ Medan det råder konsensus på internationell nivå om att människohandel för sexuella ändamål ska bekämpas, är prostitution alltså en omdiskuterad fråga med olika politiska och ideologiska positioner. De politiska diskussionerna om prostitution präglas till stor del av en debatt om huruvida prostitution är ett fritt val, eller ett resultat av ojämlikhet och patriarkala strukturer. I debatten riskerar man dock att förenkla den verkliga komplexiteten och de olika perspektiven på prostitution.

Den här översikten presenterar ett antal forskningsperspektiv på prostitution och människohandel för sexuella ändamål. Översikten ger inte en fullständig bild av all internationell och svensk forskning på området. Majoriteten av perspektiv som presenteras behandlar prostitution och människohandel för sexuella ändamål som samhällsproblem kopplade till ojämlikhet i samhället, och en maktobalans mellan män och kvinnor. Dessa perspektiv är och har varit de dominerande i den svenska forskningen och debatten.

Prostitution och människohandel för sexuella ändamål studeras inom flera discipliner med olika frågeställningar och med hjälp av olika metoder. En del av forskningen handlar om särskilt utsatta grupper som barn och unga, migranter, hbtqi-personer och människor med funktionsvariation. En stor del av forskningen är empiribaserad, och använder enkätundersökningar och intervjuer för att undersöka omfattningen och erfarenheter av prostitution och människohandel för sexuella ändamål.

¹ Skilbrei, May-Len och Holmström, Charotta: "Linking Prostitution and Human Trafficking Policies: The Nordic Experience", i Nelen, H., Siegel, D. (eds) *Contemporary Organized Crime. Studies of Organized Crime*, Vol 18, Springer, Cham 2021, 67-80.

I nästa avsnitt presenteras syfte, disposition och avgränsning med en efterföljande diskussion om begreppsanvändning.

1.1 Syfte, disposition och avgränsning

Forskningsöversikten syftar till att kartlägga svensk och internationell forskning om prostitution och människohandel för sexuella ändamål. Översikten lyfter fram några centrala teoretiska perspektiv och visar hur prostitution och människohandel för sexuella ändamål studeras inom olika discipliner och med olika studieobjekt.

Vissa studier handlar om erfarenheter av prostitution, riskfaktorer, och samband mellan erfarenheter av prostitution och exempelvis psykisk ohälsa. I dessa studier är det ”prostitutionen som den *är*” som undersökts. I andra studier ligger fokus på lagstiftning, dess effekter och begränsningar. På det sättet utvidgas analyser av prostitution eller människohandel för sexuella ändamål som företeelser som *är*, till hur dessa *bör* regleras och bekämpas med hjälp av bland annat rättsliga mekanismer.

Utifrån de teoretiska perspektiv och studier som är presenterade i den här forskningsöversikten kan man särskilja fyra typer av vetenskapliga angreppssätt: *deskriptiva* studier (exempelvis en kartläggning av omfattningen av prostitution och människohandel för sexuella ändamål), *förklarande* studier (exempelvis studier som undersöker orsaker och sambandsförhållanden mellan olika företeelser), *normativa* studier (exempelvis studier som argumenterar för en specifik syn på prostitution och människohandel för sexuella ändamål, hur företeelserna bör förstås och bekämpas) och slutligen, studier med ett *praktiskt inslag* (exempelvis studier som ger rekommendationer om bemötande och utformning av stödinstitutioner). Oftast innehåller studier en kombination av olika element av de fyra angreppssätten.

Även om alla studier i översikten utgår från tidigare forskning, varierar studiernas målgrupper: en del forskare går mer in i diskussion med andra forskare, medan andra har ett mer tillämpat fokus och vänder sig till praktiker.

Ett annat sätt att gruppera forskningsperspektiven är att utgå från analysnivåer: huruvida studier undersöker enskilda individer och deras specifika erfarenheter (*individ- och grupp-nivå*); eller analyserar samhället i stort, inklusive socio-ekonomiska

förhållandena, institutioner och så vidare (*strukturnivå*). De studier som är presenterade i forskningsöversikten fokuserar i högre grad på individ- eller gruppnivå, medan mer övergripande analyser av socio-ekonomiska förhållanden, sociala och politiska institutioner saknas. En förklaring kan vara att de discipliner som är mest framträdande när det kommer till forskning om prostitution och människohandel för sexuella ändamål har individuella faktorer och beteenden som sina studieobjekt.

Forskningsöversiktens inledning ger en bild av de vetenskapliga perspektiv som är presenterade i översikten samt påbörjar en diskussion om begreppsanvändning. Därefter följer en presentation av de centrala forskningsperspektiven. Varje perspektiv exemplifieras med olika studier som använder olika metodologiska angreppssätt, till exempel intervjuer och enkätundersökningar, textanalyser av offentliga dokument och lagstiftning samt kontextualisering. Forskningsperspektiven är indelade i fem sektioner: 1) *feministisk teori* som ger en bild av olika feministiska argument som används i debatt om prostitution; 2) *prostitution och människohandel i Sverige* som presenterar en kartläggning av omfattningen av prostitution och människohandel för sexuella ändamål i Sverige idag; 3) *rättsvetenskapligt perspektiv* på prostitution och människohandel för sexuella ändamål som analyserar lagen om förbud av köp av sexuella tjänster (1998:408) och den nordiska modellen; 4) *intersektionellt perspektiv* som berör frågan om hur kategorin ”den prostituerande” är konstruerad och presenterar en intersektionell kritik av sexköpslagen; och 5) *barn och unga i prostitution* som presenterar några studier av barn och ungas erfarenheter av prostitution samt bakomliggande faktorer. Denna indelning och systematisering av forskningsperspektiven har utvecklats i samband med en genomgång av den befintliga forskningen på området. Området domineras av vissa vetenskapliga discipliner inklusive rättsvetenskap, sociologi, psykologi, beteendevetenskap och socialt arbete. Urvalet av studier har främst baserats på studiernas relevans; det vill säga att de studier som presenteras i översikten undersöker prostitution och människohandel för sexuella ändamål och frågor relaterade till detta. Ett annat kriterium har varit studiernas aktualitet. Majoriteten av forskningen i översikten är inte äldre än tio år.

För att identifiera svensk och internationell forskning om prostitution och människohandel för sexuella ändamål har Uppsala universitetsbiblioteks databas

använts. Sökningar har gjorts på termerna ”prostitution”, ”människohandel för sexuella ändamål” och ”trafficking”.

Forskningsöversikten avslutas med en sammanfattning och en reflektion över forskningsläget samt behov av framtida forskning.

1.2 Begreppsanvändning

I den forskning som presenteras i kapitel 2 har termerna ”prostitution”, ”sex mot ersättning/kompensation” och ”sexuella tjänster” använts för att beteckna prostitution. Användningen av termen ”sex mot ersättning/kompensation” istället för prostitution motiveras genom hänvisning till de intervjuades och respondenternas egna attityder och preferenser. Prostitution är ett stigmatiserande begrepp som antyder en vanemässig handling och det kan skilja sig från respondenternas verkliga erfarenheter. Detta gäller främst de barn och unga som är involverade i prostitution.

Användandet av olika begrepp för att beteckna prostitution sträcker sig längre än den språkliga frågan och återspeglar underförstått olika normativa antaganden i relation till prostitution och de prostituerade. Terminologin är laddad med värderingar och får konsekvenser för hur prostitution förstås. Är prostitution en våldsam handling eller en sexuell tjänst? Vad händer när sex kommodifieras och blir en vara? Är den prostituerade en säljare av en tjänst och den andra parten en köpare, eller är den andra parten en förövare som begår ett brott? Viktigt är att vara uppmärksam och reflektera över hur begreppen används i olika forskningsperspektiv och vad det får för konsekvenser för synen på prostitution och de prostituerade. I presentationen av de olika forskningsperspektiven används för tydlighetens skull samma begrepp som i själva studierna, men det förs också en avslutande diskussion om begreppsval.

2. Forskningsperspektiv på prostitution och människohandel för sexuella ändamål

Forskningen om prostitution och människohandel för sexuella ändamål kan delas in i fem olika perspektiv.

Det *första* perspektivet tar upp de feministteoretiska argumenten gällande prostitution. Feministisk teori är i sig ett interdisciplinärt fält där prostitution och människohandel för sexuella ändamål studeras med olika ontologiska och epistemologiska glasögon. Perspektivet består av flera olika positioner, där vissa argumenterar för att kriminalisera prostitution; andra för att normalisera prostitutionsindustri. Den disciplinära tillhörigheten varierar från filosofi och teologi till socialantropologi.

Det *andra* perspektivet utgår från en sociologisk studie om omfattningen och utbredningen av prostitution och människohandel i Sverige, aktörer och omständigheter, samt kommunikationsstrategier och mötesplatser. Det *tredje* perspektivet kan benämnas som det rättsvetenskapliga perspektivet. Forskare som arbetar inom det perspektivet fokuserar främst på en kritisk analys av lagen om förbud av köp av sexuell tjänst (1998:408) – hädanefter kallad sexköpslagen – och den svenska modellen för kriminaliseringen av prostitution.

Det *fjärde* perspektivet, ett intersektionellt perspektiv, bygger delvis på kritiken som utvecklades mot sexköpslagen och dess effekter. Utifrån det intersektionella perspektivet bör prostitution och människohandel för sexuella ändamål samt de prostituerade studeras utifrån olika identitetsdimensioner, inklusive könsidentitet, sexuell läggning, etnisk tillhörighet och funktionsvariation. De olika identiteterna är viktiga eftersom de är kopplade till rådande maktstrukturer, där individens ställning påverkas av kön, hudfärg, klass, funktionsvariation och så vidare. De olika identiteterna samspelar med varandra och visar på olika maktstrukturer och ordningar som förstärker varandra.

Det *femte* perspektivet utgår från forskning inom psykologi och beteendevetenskap, där barn och unga studeras som en separat grupp. Det är flera grupper som kan urskiljas och studeras separat, som personer med funktionsvariation eller hbtqi-personer och deras erfarenheter av prostitution. I denna översikt har barn och unga valts för att belysa den forskning som fokuserar på en specifik grupp.

2.1 Feministisk teori och prostitution

Feministisk teori utgör det mest centrala teoretiska perspektiv som berör förståelsen av kön och makt, kvinnlighet och manlighet, synen på prostitution och dess existens, synen på sexualitet och så vidare. Inom feministisk teori kan man särskilja olika strömningar och positioner i frågan om prostitution. Jenny Westerstrand presenterar i sin avhandling en systematiserad bild av de olika positionerna inom feministisk teori och redogör för deras huvudsakliga argument.² Det intressanta är att feministiskt motiverade argument används både för att argumentera mot prostitution och för kriminalisering av sexköp – och för att förespråka en normalisering av prostitutionsindustri.³ Den här dikotomin bör dock nyanseras och argumentationen bakom de två lägren förtydligas.

I Sverige, där köp av sexuella tjänster är kriminaliserat sedan 1999, har framför allt den abolitionistiska positionen varit central. Positionen argumenterar för upphörandet av prostitution och återspeglas i den svenska lagstiftningen, men är också framträdande i tidigare forskning inom olika fält, inklusive juridik, samhällsvetenskap, psykologi och så vidare. Trots den framträdande rollen är det nödvändigt att titta närmare på vilka argument positionen består av; liksom de argument som används för normaliseringen av prostitution, och hur dessa argument också vilar på en feministisk grund.

Westerstrand föreslår några ”nycklar” för att orientera sig i debatten: frågan om ifall prostitution är en akt eller en institution; frågan om vilka aktörer som är inblandade – en kvinna, eller en kvinna och en man; frågan om den prostituerade kvinnan står utanför

² Jenny Westerstrand disputerade på sin avhandling ”Mellan mäns händer. Kvinnors rättssubjektivitet, internationell rätt och diskurser om prostitution och trafficking”, vid Uppsala universitet 2008. Den artikel som presenteras här bygger på resultaten av hennes avhandlingsarbete.

³ Westerstrand, Jenny: ”Prostitutionsfrågan” – perspektiv och nycklar till en grumlig debatt”, i *Tidskrift för genusvetenskap*, No. 3, 2012, 103.

kulturen eller i dess mitt; och frågan om ifall prostitution förstås och analyseras ”som den är” eller ”prostitution i sig”.⁴ En sådan uppdelning mellan prostitution ”som den är”, och ”prostitution i sig”, gör det möjligt att särskilja mellan ett principiellt fördömande av prostitution och en kritik av de specifika omständigheter som leder till de prostituerades utsatthet (exempelvis sexuella övergrepp och fysiskt våld i samband med sexköp). Dessa fyra frågor fungerar som Westerstrands analytiska verktyg för att presentera de olika positionerna inom prostitutionsdebatten. I den följande texten kommer de att användas för att visa på skillnader mellan och inom de olika lägren.

Abolitionister

Abolitionister menar att prostitution kan och bör bekämpas. Abolitionister kan vara indelade i två läger: en *radikalfeministisk*, och en *kontextualiserande* förståelse. Enligt radikalfeminister utgör prostitution en form av våld – mäns våld mot kvinnor. Prostitution behandlas som en akt och det konkreta sexköpet står i centrum. Genom att koppla prostitution till rådande könsojämlikhet är prostitution ”ett emblematiskt uttryck för ett patriarkalt samhällssystem”.⁵ Likt den radikalfeministiska förståelsen innebär en kontextualiserande förståelse att prostitution är ett resultat och en återskapare av en ojämlik könsrelation. Till skillnad från radikalfeministerna studeras och diskuteras dock prostitution som en institution och inte som en akt. Kontextualisterna ifrågasätter inte den enskilda kvinnans beslut att sälja sex, utan vänder sig mot tanken på ett samhälle där mäns sexköp accepteras.⁶

Normaliseringsförespråkare

Bland normaliseringsförespråkare handlar det huvudsakliga argumentet om att fokus ska ligga på att förbättra situationen för kvinnor inom prostitutionsindustrin.⁷ Den sidan i prostitutionsdebatten kan vara indelad i tre positioner: en *liberalfeministisk*, en *sexradikal* och en *sexarbetarposition*.⁸ Den liberalfeministiska positionen härstammar

⁴ Westerstrand, Jenny: ”Prostitutionsfrågan” – perspektiv och nycklar till en grumlig debatt”, 111–114.

⁵ Ibid., 106.

⁶ Ibid., 107.

⁷ Ibid., 105.

⁸ Westerstrand, Jenny: ”Prostitutionsfrågan” – perspektiv och nycklar till en grumlig debatt”, 107.

från ett klassiskt liberalt perspektiv där den enskildes val står i centrum och statens interventioner bör vara minimala. Liberalfeminister menar inte att prostitution i sig är något positivt, utan vill betona att kvinnor (och män) har rätt att använda sina kroppar och ingå i prostitutionsavtal om de vill utan att staten blandat sig i det. Om det däremot leder till en skada av någon part i prostitutionsavtalet kan staten ingripa.⁹ Nästa position är representerad av sexradikala feminister. Enligt denna position bör prostitution förstås som en positiv företeelse i samhället, eftersom sex är en positiv kraft. Kvinnorna i prostitutionen ska ses som välgörare för samhällets goda eftersom de tar hand om ett existerande fysiologiskt behov.¹⁰ Den sexradikala teorin vänder sig mot den patriarkala ordningen som har skapat en splittrad kvinnlighet: den sexuella, icke-reproduktiva prostituerade ”horan” och den asexuella, reproduktiva oskulden ”madonnan”.¹¹ Förespråkarna av det sexradikala perspektivet menar att det är samhällliga normer och föreställningar om kvinnans sexualitet och den stigmatiserande bilden av den prostituerade som är problemet, och inte prostitution i sig. Sista positionen benämns som sexarbetarpositionen. Enligt Westerstrand utgör sexarbetarperspektivet en eklektisk position som kombinerar liberala och sexradikala element. I likhet med den liberala positionen betonas kvinnors rätt att välja hur de ska disponera över sina kroppar, det vill säga kvinnans val ligger i fokus. Samtidigt problematiseras det fria valet och de samhällliga normer som fördömer kvinnor i prostitution. Westerstrand påpekar att den centrala tanken i sexarbetarperspektivet handlar om att samhället är strukturerat kring idéer om önskvärda och icke önskvärda sexuella praktiker, vilket också kännetecknar den sexradikala teorin.¹² Sexarbetarperspektivet syftar till att tala för kvinnor inom prostitution och har fått en stor plats inom den politiska debatten med syfte att bekämpa abolitionister och statens intervention i prostitutionsfrågan.¹³

Sammanfattningsvis bör det alltså noteras att feministiskt motiverade argument används både för att stödja bekämpningen av prostitution *och* för att normalisera prostitutionsindustrin. Medan vissa perspektiv ser på prostitution som en institution

⁹ Ibid., 108.

¹⁰ Ibid., 110.

¹¹ Ibid., 113–14.

¹² Ibid., 109.

¹³ Ibid., 109.

präglad av det patriarkala samhället och ojämlikhet mellan män och kvinnor, fokuserar andra på den enskilda kvinnans fria val att disponera över sin kropp och utmana normer om kvinnans sexualitet.

I nästa avsnitt presenteras en mer deskriptiv bild av prostitution och människohandel för sexuella ändamål.

2.2 Prostitution och människohandel i Sverige

I det här avsnittet presenteras en studie som nyligen genomfördes av två forskare vid institutionen för socialt arbete vid Göteborgs universitet på uppdrag av Jämställdhetsmyndigheten. För översiktens skull har forskarnas rapport använts och inte den sammanfattning som publicerades av Jämställdhetsmyndigheten.

Syftet med studien var att ”ge ökade möjligheter för mer effektiva åtgärder för att bekämpa prostitution och människohandel samt ökade möjligheter att erbjuda ett bra stöd till de som befinner sig i prostitution”.¹⁴ Formuleringen av syftet kommer från regeringens uppdrag till Jämställdhetsmyndigheten att kartlägga omfattningen av prostitution och människohandel för sexuella ändamål i Sverige.

Utgångspunkten för studien var förståelsen att de personer som har sex mot ersättning inte är en homogen grupp och deras erfarenheter präglas av både strukturella faktorer (som socio-ekonomiska och demografiska) och individuella ojämlikheter. Dessa personer är utsatta på flera olika sätt vilket har visats i tidigare forskning och belysts i de intervjuer som genomfördes som en del av studien. Det finns en tydlig sammanvävning mellan sexuell exploatering, marginalisering, fattigdom, diskriminering samt föreställningar om femininitet och maskulinitet, hetero- och cisnormativitet.¹⁵

För att genomföra studien har Annelie de Cabo och Anna Hall använt sig av flera olika metoder, inklusive intervjuer med företrädare för myndigheter och organisationer som

¹⁴ De Cabo, Annelie och Hall, Anna: ”Omfattningskartläggning av prostitution och människohandel för sexuella ändamål”, Göteborg 2021, 4.

¹⁵ Ibid., 1.

arbetar med målgruppen, en webbaserad enkät med personer som säljer och köper sex och intervjuer med ett urval av dem, samt en kartläggning av internetannonser.¹⁶ Fyra temaområden har varit vägledande vid insamlingen av materialet: prostitutionens utbredning och omfattning; kunskap om individer och grupper som köper respektive säljer sexuella tjänster; villkor och omständigheter för dessa individer och grupper; och de arenor som används för annonsering och kontakt.¹⁷ Studiens struktur bygger på dessa fyra teman. Inom ramarna för den här forskningsöversikten är det omöjligt att presentera all data och alla resultat i sin helhet som de Cabo och Hall kommer fram till. Studien är en mycket omfattande kartläggning av prostitutionen i Sverige idag. I de kommande avsnitten presenteras sammanfattningar av de tre kapitel som utgör grundinnehållet i rapporten.

Omfattning och utbredning

I kapitel 3 i studien med titeln ”Omfattning och utbredning av prostitution och människohandel för sexuella ändamål i Sverige idag” presenteras en kartläggning utifrån två dimensioner: antal personer som säljer och köper sexuella tjänster, och förekomsten av prostitution och människohandel för sexuella ändamål i olika regioner och i landet.¹⁸ Kartläggningen baseras på tidigare befolkningsstudier, analys av relevant dokumentation samt intervjuer med representanter för de verksamheter som för statistik över prostitution och människohandel för sexuella ändamål.

I sammanfattningsdelen lyfter de Cabo och Hall några svårigheter med att bedöma omfattningen och utbredningen. En av svårigheterna berör definitioner och begreppsanvändning i olika sammanhang och kontexter. Det påpekas att begreppet ”sex mot ersättning” används på olika vis av de intervjuade verksamheterna, vilket försvårar uppskattningen av omfattning, utbredning och förändring.¹⁹ Begreppet ”prostitution” ersätts ofta med ”sex mot ersättning” som upplevs som mindre stigmatiserande av de

¹⁶ De Cabo, Annelie och Hall, Anna: ”Omfattningskartläggning av prostitution och människohandel för sexuella ändamål”, 5–7.

¹⁷ Ibid., 2.

¹⁸ Ibid., 13.

¹⁹ Ibid., 19.

prostituerade. Det sker också en utvidgning av definitionen av prostitution, när man inkluderar erfarenheter av självskada genom sex eller sugardejting²⁰ i definitionen. När det kommer till människohandel för sexuella ändamål handlar en annan svårighet om spänningen mellan två kategoriseringar av offer för människohandel: formella offer och förmodade offer.²¹ I Sverige finns det ingen aktör (myndighet) som har ett särskilt ansvar att identifiera offer för människohandel och på så sätt tilldela dem en formell offerstatus. Istället kan alla samhällsaktörer med kunskap inom området identifiera förmodade offer för människohandel. Det råder således olika uppfattningar och rättspraxis i relation till människohandel för sexuella ändamål.

Vidare belyses en annan faktor som påverkar kännedomen om omfattningen och utbredningen av prostitution och människohandel för sexuella ändamål, nämligen föreställningar om sex mot ersättning som dolt eller öppet fenomen.²² En av de viktigaste slutsatserna är att marginalisering och kriminalisering av vissa grupper förstärker företeelsernas dolda karaktär.²³ Det berör till exempel migranter som saknar uppehållstillstånd och därför anses befinna sig i landet olagligt, och samtidigt utgör en stor andel av de personer som säljer sex. Ensamkommande flyktingbarn är särskilt utsatta, vilket uppmärksammas av Polismyndigheten och andra aktörer.²⁴

Aktörer, villkor och omständigheter

Nästa avsnitt handlar om aktörer, villkor och omständigheter. Kapitel 4 i studien är indelat i två delar: den första delen rör personer som har erfarenhet av att köpa sex, och den andra rör personer som har erfarenhet av att sälja sex. Kapitlet grundar sig på resultaten från intervjustudien med myndigheter och organisationer samt enkät- och

²⁰ Lena Gunnarsson och Alessandro Johansson definierar sugardejting som ett dejtingarrangemang baserade på ett utbyte av intimitet och sällskap för ekonomiskt eller andra former av stöd. De betraktar sugardejting som en form av prostitution. Johansson, Alessandro och Gunnarsson, Lena: "Jag är inte prostituerad, jag lever normalt". Sugardejtares språkliga och praktiska relationsarbete för att avgränsa sugardejting från prostitution", i *Sociologisk Forskning*, Vol. 59, No. 1–2, 101–125.

²¹ De Cabo, Annelie och Hall, Anna: "Omfattningskartläggning av prostitution och människohandel för sexuella ändamål", 21.

²² *Ibid.*, 23.

²³ *Ibid.*, 27.

²⁴ *Ibid.*, 26–27.

intervjustudien med personer med egna erfarenheter av att köpa och sälja sex.²⁵ Olika typer av studier är tänkta att komplettera varandra och presenterar både beskrivningar och statistisk.

Informationen som presenteras om köpare utgörs av sociodemografiska data, inklusive kön/könsidentitet, sexuell identitet, ålder, nationalitet, medborgarskap, försörjning och allmän hälsa. Majoriteten av de som köper sex är svenska heterosexuella män i medelåldern.²⁶ Delen om villkor och omständigheter fokuserar mer på frågor om bekymmer, brottutsatthet (vilka typer av brott köpare har varit utsatta för) och stigmatisering av sexköp. Dåligt bemötande av myndigheter samt oro för att familj, vänner och bekanta ska få reda på att de köper sex visar sig vara det som bekymrar flest köpare. Kriminalisering och stigmatisering av sexköp nämns också som de största problemen.²⁷

När det gäller säljare representerar de en heterogen grupp med olika erfarenheter och bakgrunder. De undersökta sociodemografiska faktorerna skiljer sig från köparens, där förutom kön/könsidentitet, sexuell identitet, ålder, nationalitet, klass och försörjning också inkluderas ras, etnicitet och funktionalitet. En påtaglig begränsning i studien handlar just om att den stora gruppen migranter och utländska medborgare inte är representerade i studien i den utsträckning som de borde vara. De Cabo och Hall skriver själva: ”Ett tydligt exempel på skevhet vad gäller representation är att den stora gruppen migranter som återfinns i sexhandeln i Sverige endast finns representerade i mycket begränsad utsträckning bland forskningsdeltagarna.”²⁸ Det beror eventuellt på enkätens tillgänglighet och de medel som forskarna använde sig av för att kunna nå ut till gruppen. Även om enkäten fanns både på svenska och engelska, är det inte alltid enkätens språk som är avgörande, utan också andra dimensioner, som studiens format och kontakt med gruppen. Eftersom migranter och utländska medborgare representerar en stor grupp av dem som säljer sex och som är särskilt utsatta på grund av det bristande

²⁵De Cabo, Annelie och Hall, Anna: ”Omfattningskartläggning av prostitution och människohandel för sexuella ändamål”, 33.

²⁶Ibid., 48.

²⁷Ibid.

²⁸Ibid., 78–79.

skyddet från myndigheternas sida bör gruppens erfarenheter vara representerade och studeras i högre utsträckning.

Kontakter och mötesplatser

I kapitel 5 med titeln ”Arenor, kontaktsätt och mötesplatser” kartläggs delvis de involverade parternas kanaler för att kommunicera samt de platser där träffar sker.²⁹ Det är flera olika aspekter som belyses, exempelvis den digitala utvecklingen och dess betydelse, internationalisering, och förflyttning av prostitution från gator till ”inomhusprostitution”. Den digitala utvecklingen har inte bara påverkat kommunikationen mellan säljare och köpare genom en större tillgänglighet, utan också resulterat i nya sexuella tjänster som säljs online. De Cabo och Hall skriver även om förändrade attityder till intimitet.³⁰

Liksom tidigare kapitel bygger kapitel 5 på flera studier, inklusive en kartläggning av annonser och profiler på internet, intervjuer med organisationer och myndigheter och enkät- och intervjustudien med personer med egna erfarenheter av att köpa och sälja sex. Kartläggningen av annonser och profiler på internet består av en presentation av den genomsnittliga säljaren utifrån kön, ålder, sexuell identitet, nationalitet, språk och etnicitet³¹ samt en beskrivning av geografisk utbredning och kontaktmönster. Även om de flesta annonser och profiler rör storstadsområdena, visar kartläggningen att sexuella tjänster erbjuds i hela landet.³² Den viktiga slutsatsen är att det har skett en ökning i antalet annonser sedan den senaste kartläggningen från 2014.³³

Utifrån intervjuer med myndigheter och organisationer lyfts sugardejting fram som ett relativt nytt fenomen i Sverige. Det finns få svenska studier av sugardejtingsajter och mobilappar. Samtidigt förekommer sex mot ersättning allt oftare just via

²⁹ De Cabo, Annelie och Hall, Anna: ”Omfattningskartläggning av prostitution och människohandel för sexuella ändamål”, 80.

³⁰ Ibid., 81.

³¹ Ibid., 84–85.

³² Ibid., 83.

³³ Ibid., 87.

sugardejtingsajter, enligt de intervjuade verksamheterna. Det som skiljer sugardejtingsajter från övriga webbplatser är att de lockar en yngre målgrupp.³⁴ Ett viktigt perspektiv lyfts av medie- och kommunikationsforskaren Emilia Ljungberg, som menar att sugardejting kan tolkas som ett försök att domesticera sex mot ersättning. Gränsdragningen mellan amatör, ”normal kvinna” och sexarbetare förflyttas och sugardejting uppfattas som äventyrligt, men också tryggt och tillfälligt.³⁵

Som det redan har nämnts är internet den främsta arenan för kommunikation mellan säljare och köpare. Förutom webbplatser där sex säljs explicit, är det också mer implicita kanaler som används som dejtingsajter, sociala medier och mobilappar.³⁶ Men kontakt sker inte bara på internet, utan också inom andra miljöer. Det berör främst personer som har en beroendeproblematik och psykisk ohälsa, personer som saknar bostad, de som är föremål för tvångsvård, eller frihetsberövade.³⁷

Sammanfattningsvis presenterar rapporten en omfattande kartläggning av prostitution och människohandel för sexuella ändamål i Sverige. Kartläggningen syftade till att förbättra möjligheterna att bekämpa prostitution och människohandel och ge ett förbättrat stöd till de som befinner sig i prostitution. Frågan uppstår därför om syftet har blivit uppnått, när en stor del av de personer med utländsk bakgrund som befinner sig i prostitution inte är representerade i rapporten i tillräcklig utsträckning. De mest sårbara grupperna, inklusive ensamkommande flyktingbarn, är utsatta på flera olika sätt och det är en stor utmaning att nå ut dessa grupper och förbättra stödet för dem. Den problematiken uppmärksammas också inom det rättsvetenskapliga perspektivet. Nästa avsnitt ger en inblick i det rättsvetenskapliga perspektivet där den svenska modellen för kriminalisering av prostitution och rubricering av människohandel för sexuella ändamål står i fokus.

³⁴ Det problemet diskuteras vidare i avsnitt 2.2.

³⁵ De Cabo, Annelie & Hall, Anna: ” Omfattningskartläggning av prostitution och människohandel för sexuella ändamål”, 87–88.

³⁶ Ibid., 90.

³⁷ Ibid., 91.

2.3 Rättsvetenskapligt perspektiv

Det rättsvetenskapliga perspektivet som presenteras här består av två delar. Den första delen behandlar frågan om människohandel för sexuella ändamål och hur offer för människohandel konstrueras genom lagen och rättstillämpningen. Den andra delen fokuserar på sexköpslagen och den svenska modellen.³⁸ Prostitution och människohandel för sexuella ändamål analyseras utifrån en juridisk och statsvetenskaplig synvinkel. Avsnittet tar också upp också en koppling mellan prostitution och människohandel för sexuella ändamål.

Offer för människohandel

I artikeln ”Människohandel för sexuella ändamål: ideala offer och de andra” undersöker Dominika Borg Jansson en diskrepans mellan kriminalisering av människohandel för sexuella ändamål och få fällande domar. Hennes analys syftar på att förklara diskrepansen mellan lagstiftningen och rättspraxisen med hjälp av ett rättviseperspektiv och ett genusperspektiv, och belysa ett antal problematiska antaganden som återfinns i straffrätten och dess tillämpning. Borg Jansson pekar på några problem som berör brottsrubriceringen människohandel: till exempel att en avsikt att *exploatera* är nödvändig, medan själva brottet oftast beskrivs som en kedja av handlingar, där inte alla inblandade aktörer har en sådan avsikt.³⁹ Ett annat problem handlar om tolkningen av rekvisitet *otillbörliga medel*, vilket gör bevisfrågan svår och leder till att mycket fokus läggs på offret och hennes beteende i ursprungslandet. På så sätt förskjuts bevisbördan över till offret som ska bevisa sin oskuld.⁴⁰ I rättspraxis, menar Borg Jansson, har man delat upp kvinnor i de skyddsvärda och de fallna. Den vanligt förekommande föreställningen om ideala passiva offer och aktiva gärningsmän missgynnar de offer som exempelvis initialt övervägt prostitution eller visat handlingsförmåga på något annat sätt.⁴¹

³⁸ Note: Den svenska modellen kallas ibland den nordiska modellen och den går ut på att endast sexköp kriminaliseras.

³⁹ Borg Jansson, Dominika: ”Människohandel för sexuella ändamål: ideala offer och de andra”, i *Juridisk Tidskrift vid Stockholms universitet*, 2014, Nummer 3, 547.

⁴⁰ *Ibid.*, 549.

⁴¹ *Ibid.*, 550.

Konstruktionen av det ideala, skyddsvärda offret sker genom tre faktorer: kön, etnicitet och social status. Faktorerna har betydelse för bevisprövning, straffmätning samt skadestånd.⁴² Borg Jansson menar att etnicitet får betydelse genom att offren kan ha dåliga erfarenheter av myndigheter i sina ursprungsländer och därmed saknar tillit till svenska myndigheter. Offrens ursprungsland kan också få betydelse genom att offrens val av juridiskt ombud och tolk kan påverkas av möjlig anknytning till hemlandet och de risker det innebär.⁴³ Social status är kopplat till offrens ursprungsländer och en föreställning om socioekonomiska klyftor och social miljö i de länderna. Det leder rättsväsendet till en slutsats ”att kvinnorna inte haft det tillräckligt illa för att anses vara offer för människohandel, men illa nog för att inte anses trovärdiga”.⁴⁴

Borg Jansson drar slutsatsen att det saknas kunskap inom rättsväsendet om hur offer reagerar och påverkas av brottet samt kunskap om ursprungsländer.⁴⁵ Hon föreslår att ett rättviseperspektiv bör anläggas på straffrätten för att belysa den problematiska konstruktionen av brottsakten, offer, gärningsmän och mekanismer bakom människohandel.⁴⁶ Normativa antaganden som de här konstruktionerna är uttryck för genomlyser inte enbart straffrätten utan också domstolens rättstillämpning.

Den svenska modellens framgångar och utmaningar

Max Waltman, forskare inom statsvetenskap, har studerat anledningen till, effekterna av samt potentialen för den svenska lagen om förbud mot köp av sexuell tjänst (1998:408) som trädde i kraft den 1 januari 1999. Det som har kännetecknat lagen och den svenska modellen utifrån ett internationellt perspektiv är det faktum att lagen förbjuder sexköp och samtidigt avkriminaliserar den prostituerade personen. Den bakomliggande anledningen till en sådan förändring var en insikt om att prostitution och människohandel för sexuella ändamål har sina rötter i social ojämlikhet snarare än

⁴² Ibid., 554.

⁴³ Borg Jansson, Dominika: ”Människohandel för sexuella ändamål: ideala offer och de andra”, 556.

⁴⁴ Ibid., 557.

⁴⁵ Ibid.

⁴⁶ Ibid.

endast kriminell verksamhet. Sexuell exploatering och social ojämlikhet är de grundläggande problem som leder till människohandel för sexuella ändamål och prostitution.⁴⁷

Även om Waltman primärt fokuserar på den svenska sexköpslagen kan den övergripande frågan som han behandlar formuleras på följande sätt: hur kan prostitution bekämpas med hjälp av lag och rätt? I relation till den frågan finns det två principiellt olika svar: antingen bör man kriminalisera och förbjuda prostitution, eller så bör man legalisera den.⁴⁸ De som förespråkar legalisering, bland andra Ronald Weitzer och Jane Scoular, menar att prostitution inte kan reduceras till kvinnoförtryck och att det är mycket mer komplex företeelse. De argumenterar för behandlingen av prostitution som en arbetsform, där rättsliga verktyg kan förbättra arbetssituationen, exempelvis genom att flytta prostitution från gatan till inomhusmiljöer som anses vara säkrare.⁴⁹ Waltman är mycket kritisk till en sådan position. Han anser att kommersiell sexuell exploatering är prostitutionens grundläggande villkor. Även om man inte tar hänsyn till att prostitutionen i sig är exploatering, har det inte funnits några konkreta bevis, menar han, att legaliseringen har haft positiva effekter för de prostituerades hälsa, säkerhet och ekonomisk situation. Det har däremot visat sig att legaliseringen av prostitution leder till normalisering av sexuellt våld, den främjar gränsöverskridande människohandel och hjälper inte att ta itu med den rådande maktobalansen mellan sexköparen och den prostituerande.⁵⁰

Waltman lyfter upp en koppling mellan prostitution och människohandel för sexuella ändamål och liksom Borg Jansson pekar han på ett antal faktorer som ökar risken för att hamna i prostitution, inklusive misshandel i barndomen, socioekonomisk status och nationalitet. Fattigdom och diskriminering har pekats ut av Brottsförebyggande rådet

⁴⁷ Waltman, Max: "Prohibiting Sex Purchasing and Ending Trafficking: the Swedish Prostitution Law", i *Michigan Journal of International Law*, Vol. 33, 2011, 135.

⁴⁸ Note: De två svaren kan relateras till den grundläggande tudelningen i prostitutionsdebatten, som i Westerstrands taxonomi benämns som abolitionister och normaliseringsförespråkare, se avsnitt 3.1.

⁴⁹ Waltman, Max: "Sweden's Prohibition of Purchase of Sex: The Law's Reasons, Impact, and Potential", i *Women's Studies International Forum*, Vol. 34, 2011, 455

⁵⁰ *Ibid.*, 457.

som två centrala strukturella faktorer för rekrytering.⁵¹ Dessa faktorer tillsammans med den uppenbara maktobalansen mellan köpare och säljare är argument mot legalisering av prostitution som en möjlig lösning för att förbättra arbetsvillkor för den prostituerande, eftersom maktobalansen förblir mellan sexköpare och den prostituerande.⁵²

När det kommer till effekterna av den svenska sexköpslagen har dessa beskrivits som signifikanta. Det har noterats att sexköp på gatan har minskat i exempelvis Stockholm, Göteborg och Malmö, samtidigt som det har skett en förflyttning från gatuprostitution till prostitution på nätet och inomhusmiljöer.⁵³ Enligt Waltman har den svenska lagen varit framgångsrik när det kommer till att minska människohandeln, särskilt i jämförelse med Sveriges grannländer (Finland, Norge och Danmark). Att kriminalisera sexköp har varit ett effektivt sätt att stoppa människohandel, vilket bekräftar kopplingen mellan prostitution och människohandel för sexuella ändamål.⁵⁴

Trots de positiva förändringarna nämner Waltman flera hinder för en effektiv tillämpning av lagen. Ett hinder handlar om betydelsen av samtycke i rubriceringen av en handling som prostitution. Till skillnad från i Palermoprotokollet⁵⁵ där det uttryckligen står att frågan om samtycke inte har någon betydelse, fastställde Högsta Domstolen i ett översiktligt yttrande 2001 att frågan om den prostituerandes samtycke var relevant. Yttrandet tydde på att sexköp ansågs vara ett brott mot den allmänna ordningen och inte i första hand ett brott mot den prostituerande. Det har fått negativa konsekvenser för de prostituerades möjlighet att söka skadestånd.⁵⁶ Det har också fått negativa konsekvenser för prioriteringen av sexköpsutredningar och åtalsprövning bland

⁵¹ Waltman, Max: "Prohibiting Sex Purchasing and Ending Trafficking: the Swedish Prostitution Law", 140.

⁵² Ibid., 144.

⁵³ Waltman, Max: "Prohibiting Sex Purchasing and Ending Trafficking: the Swedish Prostitution Law", 147.

⁵⁴ Ibid., 157.

⁵⁵ Palermoprotokollet antogs av FN år 2000 som en del av FN:s konvention mot gränsöverskridande organiserad brottslighet. Det är det första rättsligt bindande instrumentet med en internationellt erkänd definition av människohandel. Denna definition är ett viktigt verktyg för att identifiera offer, oavsett om det är män, kvinnor eller barn, och för att upptäcka alla former av utnyttjande som utgör människohandel. Länder som ratificerar detta fördrag måste kriminalisera människohandel och stifta lagar mot människohandel i linje med protokollets rättsliga bestämmelser. The UN Office on Drugs and Crime: *The UN Protocol to Prevent, Suppress and Punish Trafficking in Persons*. <https://www.unodc.org/unodc/en/human-trafficking/protocol.html>

⁵⁶ Waltman, Max: "Prohibiting Sex Purchasing and Ending Trafficking: the Swedish Prostitution Law", 153.

poliser och åklagare. Waltman argumenterar för en lagändring så att sexköparen åläggs att betala skadestånd till de prostituerade. Å ena sidan skulle det förflytta ansvaret att betala skadestånd från staten till sexköpare, å andra sidan skulle det också skapa ett starkare incitament för den prostituerade att vittna mot sexköparen. Ett ekonomiskt skadestånd skulle även underlätta för den prostituerade att lämna prostitutionen.⁵⁷ Waltman menar visserligen att sexköp bör anses som ett brott mot den allmänna ordningen, där kriminaliseringen av sexköp syftar till att bekämpa sexuell exploatering och främja jämställdhet. Men kriminalisering av sexköp bör inte enbart skydda den allmänna ordningen utan också individen, den prostituerade personen, som ska behandlas som målsägare, hävdar Waltman. Faktumet att ingen prostituerad person någonsin har fått skadestånd enligt sexköpslagen tyder på att den befintliga lagen behöver ändras för att ge effektivare verktyg att söka skadestånd inom ramen för civilrättsliga tvister.⁵⁸ Skadestånd till den som har blivit utsatt för sexköp är enligt Waltman ett effektivt sätt att hjälpa de prostituerade att lämna sexindustrin. De andra åtgärderna, såsom Socialstyrelsens handlingsplan mot prostitution och människohandel för sexuella ändamål, har visats sig vara mindre effektiva. Det saknas speciellt vård samt kunskap om de prostituerades verkliga erfarenheter och behov.⁵⁹

Avslutningsvis, trots den framförda kritiken mot sexköpslagen hävdar Waltman att detta inte ska tolkas som ett argument mot kriminalisering av sexköp, utan snarare som ett argument för en kraftigare tolkning av lagen där sexköp betraktas både som ett brott mot den allmänna ordningen och mot individen.⁶⁰ Han pekar också på några ytterligare problem relaterade till den svenska kontexten, exempelvis en myt om att prostitution är baserat på samtycke och individens fria val, vilket gör det omöjligt att särskilja mellan frivillig och ofrivillig prostitution. Ett annat problem handlar om bristande kontroll och övervakning av de platser där sexköp oftast äger rum, nämligen restauranger, casinon samt färjor till och från Sverige, vilket försvårar lagföring.⁶¹

⁵⁷ Ibid.,155.

⁵⁸ Waltman, Max: "Prohibiting Sex Purchasing and Ending Trafficking: the Swedish Prostitution Law", 157.

⁵⁹ Waltman, Max: "Sweden's Prohibition of Purchase of Sex: The Law's Reasons, Impact, and Potential", 464.

⁶⁰ Ibid, 465.

⁶¹ Ibid.

2.4 Intersektionellt perspektiv

Ett *intersektionellt* perspektiv på prostitution och människohandel för sexuella ändamål handlar framför allt om synen på de personer som är involverade i prostitution, deras identiteter och olika maktordningar baserade på identiteter. Ett sådant perspektiv innebär att hänsyn inte enbart tas till kön, utan också andra dimensioner av identitet som etnicitet, klass, sexuell läggning, funktionsvariation, ålder och så vidare. I det här avsnittet presenteras därför forskning som hur kategorin ”den prostituerade” är konstruerad samt en intersektionell kritik av sexköpslagen.

”Den prostituerade”

Anna Hulusjö undersöker frågan om hur kategorin ”den prostituerade” är konstruerad i sin avhandling med titeln ”The Multiplicities of Prostitution Experience: Narratives about Power and Resistance” vid Malmö Högskola. Hon har genomfört en genealogisk narrativ analys av 20 intervjuer och undersökt en mångfald av olika erfarenheter med syftet att besvara frågan om hur prostitution fungerar.⁶² Med sin tidigare erfarenhet inom socialt arbete var Hulusjö särskilt intresserad av frågan om hur man kan forska om olika kvinnors erfarenheter utan att bidra till framställningen av de prostituerade som ”de Andra”. Hulusjö menar att det är nödvändigt att undersöka andrafieringsprocess (”othering”⁶³) för att synliggöra och kritiskt diskutera de olika tekniker som används för att konstruera kategorin ”prostituerad” samt deras konsekvenser för de kvinnor som är involverade i prostitution.⁶⁴ Bland de vanligt förekommande konsekvenserna nämner hon ”victimization” (alltså en föreställning om en kvinna som ett offer utan agens) och stigmatisering.

⁶² Hulusjö, Anna: “The Multiplicities of Prostitution Experience: Narratives about Power and Resistance”, Malmö University, Health and Society Doctoral Dissertation 2013, 39.

⁶³ Note: Hulusjö definierar andrafiering på ett följande sätt: “Othering processes are processes by which a dominant group defines, categorizes and constitutes its Others.” (Hulusjö, Anna: “A Critical Perspective on Difference: ‘the Prostitute’ and Women with Prostitution Experience”, in *Nordic Social Work Research*, 2013, Vol. 3, No. 2, 178.)

⁶⁴ Hulusjö, Anna: “A Critical Perspective on Difference: ‘the Prostitute’ and Women with Prostitution Experience”, in *Nordic Social Work Research*, 2013, Vol. 3, No. 2, 177.

Med utgångspunkt i feministiska narrativa studier, vill Hulusjö utvidga den vanligt förekommande framställningen av prostitution som någonting självklart (försäljning av sex) och taget för givet ("världens äldsta yrke"). Ett sätt att göra det är att fokusera på personliga erfarenheter som kvinnor vittnar om av hur de blivit involverade i prostitution, samt deras motståndsstrategier, inklusive strategier mot att bli framställda som "de Andra".⁶⁵ Vad är det som är problematiskt med andrafieringsprocessen ("othering")? Som Hulusjö påvisar är andrafieringen ett resultat av både stigmatisering och maktlöshet. Det leder också till tystandet av kvinnor med erfarenhet av prostitution och begränsar deras möjligheter till motstånd i rådande maktordningar där de är exkluderade och marginaliserade på grund av sin status som prostituerade.⁶⁶ Detta sker såväl inom forskning och genom sättet som man framställer kvinnor med erfarenhet av prostitution på, som i det praktiska arbetet. Bilden av kvinnor med erfarenhet av prostitution är laddad med en föreställning om dem som annorlunda, medan Hulusjö uppmuntrar att ta vara på den pluralitet av erfarenheter som finns för att förstå hur prostitution fungerar.

Migrationens betydelse

Niina Vuolajärvi utvecklar kritik av sexköpslagen och den svenska modellen som förbjuder och kriminaliserar sexköp och samtidigt avkriminaliserar den prostituerade personen. Hennes analys av den svenska modellen grundar sig i en etnografisk fältstudie, bestående av intervjuer med prostituerade, personer som arbetar inom socialtjänsten, och poliser (intervjuerna genomfördes under perioden 2012–2018 i Sverige, Finland och Norge). Förutom det komparativa perspektivet, berör Vuolajärvis huvudsakliga iakttagelser och slutsatser två kategorier prostituerade i de undersökta länderna: medborgare och irreguljära migranter. Hon pekar på den utsatta positionen som irreguljära migranter befinner sig i och som försvåras i samband med den svenska modellen.⁶⁷

⁶⁵ Ibid., 181.

⁶⁶ Ibid., 178, 181.

⁶⁷ Vuolajärvi, Niina: "Governing in the Name of Caring—the Nordic Model of Prostitution and its Punitive Consequences for Migrants Who Sell Sex", in *Sexuality Research and Social Policy*, 2019, Vol. 16, 151.

I likhet med Waltman skriver Vuolajärvi om den ideologiska grunden för den svenska lagen och det feministiska argumentet för kriminaliseringen av sexköp samt fokusskiftet från den prostituerade till förövaren. Trots den humanitära avsikten med lagen finns det en risk att lagen slår mot de redan utsatta. Det är viktigt, menar Vuolajärvi, att ta hänsyn till faktumet att närmare 70–80 procent av de prostituerade i Sverige, Finland och Norge är irreguljära migranter.⁶⁸ Vuolajärvis analys skiljer sig från Waltmans i och med den empiriska undersökningen som hon genomför och tar fasta på de erfarenheter som prostituerade irreguljära migranter har. Hon tittar också närmare på samspelet mellan olika typer av lagstiftning och identifierar ett spänningsförhållande mellan sexköpslagen och migrationslagstiftning.

I Europa har människohandel för sexuella ändamål setts som en del av den transnationella (gränsöverskridande) organiserade brottsligheten. I strävan att bekämpa den har många europeiska länder skärpt sin migrationspolitik. På det sättet har frågan om de nationella gränserna kopplats samman med frågan om prostitution och människohandel för sexuella ändamål. Medan avkriminalisering omfattar de prostituerade som är medborgare i de undersökta länderna, sker det i praktiken en kriminalisering av de prostituerade som kommer från utanför EU och EES (tredjelandsmedborgare) genom implementering av migrationslagstiftning.⁶⁹ Som konsekvens befinner sig de prostituerade irreguljära migranterna i en mer utsatt position på grund av migrationskontroller, bristande tillgång till sociala skyddsnät och utan polisskydd från våld och övergrepp, överhängande risk för utvisning samt svårigheten att skaffa sig bostad och jobb.⁷⁰ De flesta irreguljära migranter saknar uppehållstillstånd och omfattas därför inte av socialförsäkringar. Detta har vittnats om både av prostituerade själva och de som arbetar inom socialtjänsten.⁷¹ De institutionella hindren omöjliggör för irreguljära migranter att lämna prostitution. Det överhängande hotet om utvisning leder till en rädsla för att kontakta myndigheter och anmäla brott, vilket i sin tur leder till högre risk för fortsatt exploatering.

⁶⁸ Ibid., 152.

⁶⁹ Vuolajärvi, Niina: "Governing in the Name of Caring—the Nordic Model of Prostitution and its Punitive Consequences for Migrants Who Sell Sex", 155.

⁷⁰ Ibid., 156-57.

⁷¹ Ibid., 160.

Vuolajärvis analys pekar på det grundläggande problemet i den svenska modellen och spänningen mellan sexköpslagar och migrationslagstiftning: ”även om försäljning inte är kriminaliserat, blir den i praktiken kriminaliserad – för migranter som kommer från länder utanför EU” (egen översättning).⁷² Hon kallar detta fenomen “punitivist humanitarianism”, det vill säga en form av humanitärism som i praktiken består av bestraffande och utestängande metoder, där man i jämställdhetens namn legitimerar övervakning, polisär kontroll och våld.⁷³ Vuolajärvi kopplar sina slutsatser till en bredare diskussion om humanitär omsorgsdiskurs (utvecklat av bland annat Miriam Ticktin och Étienne Balibar) där subjekt med legitima rättighetsanspråk förvandlas till mottagare av hjälp eller offer i behov av räddning, vilket reproducerar existerande maktförhållanden.⁷⁴

2.5 Barn och unga i prostitution och människohandel

I forskningen om prostitution och människohandel för sexuella ändamål har barn och unga studerats som en separat grupp. Det finns flera anledningar till det. För det första anses barn och unga vara särskilt utsatta och i behov av skydd, vilket även framkommer i den svenska lagstiftningen. Straffet för köp av sexuell tjänst av en person under 18 år ger ett maximalt straff på fyra års fängelse, till skillnad från ett år för sexköp av en person över 18 år.⁷⁵ Om barnet är yngre än 15 rubriceras sexköp som våldtäkt mot barn.⁷⁶

Barn och ungas erfarenheter av prostitution skiljer sig från vuxnas erfarenheter. Delvis handlar det om attityder och hur prostitution som begrepp används. I alla studier om barn och unga har begreppet ”sex mot ersättning” använts istället för prostitution, eftersom unga själva föredrar begreppet och betraktar det som mindre stigmatiserande.

⁷² Ibid., 162.

⁷³ Ibid., 163.

⁷⁴ Vuolajärvi, Niina: “Governing in the Name of Caring—the Nordic Model of Prostitution and its Punitive Consequences for Migrants Who Sell Sex”, 163.

⁷⁵ Brottsbalken: 6 kap. 9 §.

⁷⁶ Brottsbalken: 6 kap. 11 §.

Prostitution antyder en vanemässig handling som associeras med ett mer långsiktigt arbete eller heltidsarbete. Så är inte fallet i majoriteten av erfarenheterna hos de unga som har haft sex mot ersättning mellan en till fem gånger.⁷⁷

Förutom konceptualiseringen av prostitution som sex mot ersättning, skiljer sig ungas motiv och bakomliggande orsaker för att sälja sex. Forskningen visar på kopplingar mellan erfarenhet av sex mot ersättning och psykisk ohälsa, när sex mot ersättning används som självskadebeteende.⁷⁸ Utbredd användning av mobiltelefoner innebär att majoriteten av unga använder internet och mobilappar för att komma i kontakt med köpare. Barn och unga kan även bli vilseledda på de internetsajter som inte uttryckligen handlar om sexannonser, utan kan exempelvis rikta sig mot de som lider av psykisk ohälsa. Men internet erbjuder också en plattform där unga kan dela med sig av sina erfarenheter, söka stöd och känna sig inkluderade.⁷⁹

Forskningen om barn och ungas erfarenheter av sex mot ersättning är av interdisciplinär karaktär, där barn- och ungdomspsykologi, psykiatri och beteendevetenskap är dominerande perspektiv. En grupp forskare⁸⁰ har genomfört ett antal studier om ungas erfarenheter av prostitution, där de analyserar bland annat motiv, riskfaktorer och samband mellan erfarenheter av prostitution och sociodemografiska faktorer. Studierna genomfördes med hjälp av enkätundersökning av gymnasielevernas erfarenheter med påföljande analyser. Studiernas resultat är förankrade i tidigare forskning och bygger i viss mån på varandra.

⁷⁷ Fredlund, Cecilia, Svensson, Frida, Svedin, Carl Göran, Priebe, Gisela och Wadsby, Marie: "Adolescents' Lifetime Experience of Selling Sex: Development Over Five Years", i *Journal of Child Sexual Abuse*, 2013, Vol. 22 No. 3, 315.

⁷⁸ Svensson, Frida, Fredlund, Cecilia, Svedin, Carl Göran, Priebe, Gisela och Wadsby, Marie: "Adolescents Selling Sex: Exposure to Abuse, Mental Health, Self-harm Behaviour and the Need for Help and Support—a Study of a Swedish National Sample", i *Nordic Journal of Psychiatry*, 2013, Vol. 67, No.2, 82.

⁷⁹ Jonsson, Linda S., Svedin, Carl Göran och Hydén, Margareta: "Young Women Selling Sex Online – Narratives

on Regulating Feelings", i *Adolescent Health, Medicine and Therapeutics*, 2015, Vol. 6, 25.

⁸⁰ Gruppen består av Frida Svensson, Cecilia Fredlund, Carl Göran Svedin, Gisela Priebe och Marie Wadsby.

Erfarenheter av sex mot ersättning

En av studierna, som genomfördes år 2009 och är presenterad i artikeln “Adolescents’ Lifetime Experience of Selling Sex: Development Over Five Years”, visar att sex mot ersättning bland unga är ett växande problem och den komparativa analysen av data mellan 2004 och 2009 bekräftar trenden. Syftet med studien var att undersöka ungas erfarenheter av prostitution och vilken påverkan sociodemografiska faktorer (till exempel ålder och kön), relation till föräldrar samt närvaron av människor att anförtro sig till har för dessa erfarenheter. Förutom det jämfördes studiens resultat med en studie från 2004 gjord av Carl Göran Svedin och Gisela Priebe.⁸¹

Studien visade att 1,5 procent av ungdomar som deltog i enkätundersökningen (3498 ungdomar) hade erfarenhet av sex mot ersättning och det fanns inga signifikanta skillnader mellan pojkar och flickor.⁸² Tidigare har det dock uppmärksammats, att till skillnad från den vanligt förekommande uppfattningen är pojkar oftare än flickor utsatta för prostitution. Genomsnittsåldern för den första gången var 15,9.⁸³ Enligt studien var de flesta som hade köpt sex av ungdomarna mellan 15 och 25 år gamla och var av motsatt kön som säljaren.

När det gäller relation till föräldrar, visade det sig att bland de ungdomar som sålt sex var det mindre vanligt att bo med båda föräldrarna. Det var också mindre vanligt att föräldrarna hade ett arbete. Inga skillnader kunde dock konstateras när det gäller föräldrarnas utbildning, ekonomiska situation eller invandrarbakgrund.⁸⁴ Enligt författarna påverkar inte sociodemografiska faktorer i Sverige idag beslutet att sälja sex eftersom det svenska socialförsäkringssystemet garanterar medborgarna en tillfredställande socioekonomisk status.⁸⁵ Denna förståelse leder författarna att genomföra en annan studie om vilka motiv unga har som har sex mot ersättning och hur

⁸¹ Svedin, Carl Göran och Priebe, Gisela: “Selling Sex in a Population-based Study of High School Seniors in Sweden: Demographic and Psychosocial Correlates”, i *Archives of Sexual Behavior*, 2007, Vol. 36, 21–32.

⁸² Fredlund, Cecilia, Svensson, Frida, Svedin, Carl Göran, Priebe, Gisela och Wadsby, Marie: “Adolescents’ Lifetime Experience of Selling Sex: Development Over Five Years”, 321.

⁸³ Fredlund, Cecilia, Svensson, Frida, Svedin, Carl Göran, Priebe, Gisela och Wadsby, Marie: “Adolescents’ Lifetime Experience of Selling Sex: Development Over Five Years”, 313.

⁸⁴ *Ibid.*, 322.

⁸⁵ *Ibid.*

motiven kan förstås i relation till just en välfärdsstat som Sverige (se rubriken *Motiv* nedan).

Vidare hade ungdomar som hade sex mot ersättning upplevt sämre omsorg samt mer överbeskydd från både mödrar och fäder under barndomen. De upplevde också fler svårigheter när de pratade om sina problem och sin oro med föräldrar och vänner, vilket innebar att de hade färre eller inga personer att anförtro sig till och en sämre relation till sina föräldrar under barndomen.⁸⁶ Avslutningsvis konstaterades några skillnader mellan de ungdomar som hade sex mot ersättning år 2004 jämfört med år 2009. Skillnaderna handlade, till exempel, om att mat och bostad hade blivit en vanligare form av ersättning i jämförelse med 2004; användningen av internet för att komma i kontakt med köpare hade ökat sedan 2004; och antalet unga med invandrarbakgrund som säljer sex hade minskat sedan 2004. Författarna ställer en fråga om det är ungdomarna eller förhållandena i samhället som har förändrats över tid. Den ökade användningen av internet har underlättat kontaktmöjligheter men också lett till ändrade former av utsatthet, där film och bildinspelning oftare använts i jämförelse med 2004.⁸⁷ I frågan om migrationens betydelse har författarna konstaterat att den inte återspeglas i studien och det behövs fler studier framöver.⁸⁸ Det behovet har aktualiserats ytterligare i samband med ett stort antal ensamkommande flyktingbarn som kom till Sverige efter att denna studie genomfördes.

I en rapport från 2019 med titeln “Young People, Vulnerabilities and Prostitution/Sex for Compensation in the Nordic Countries: A Study of Knowledge, Social Initiatives and Legal Measures” konstaterar Charlotta Holmström och Ylva Grönvall att majoriteten av svenska studier visar en könsskillnad, där fler unga män än unga kvinnor rapporterar att de har haft sex mot ersättning. Unga hbtqi-personer rapporterar också att de har haft sex mot ersättning i större utsträckning än heterosexuella och ungdomar

⁸⁶ Ibid.

⁸⁷ Ibid., 320.

⁸⁸ Fredlund, Cecilia, Svensson, Frida, Svedin, Carl Göran, Priebe, Gisela och Wadsby, Marie: “Adolescents' Lifetime Experience of Selling Sex: Development Over Five Years”, 322.

tillhörande cisgruppen.⁸⁹

Motiv

En enkätundersökning från 2018 undersökte vilka motiv förutom de ekonomiska som driver unga att ha sex mot ersättning.⁹⁰ Forskarna sökte förklaringar till varför unga har sex mot ersättning i en välfärdsstat som Sverige.⁹¹ Studiens frågeställning återspeglar ett antagande att det är andra motiv än de ekonomiska som ligger bakom.

Studien hade flera syften. Dels syftade den på att identifiera olika grupper av ungdomar baserat på deras motiv för att ha sex mot ersättning, och undersöka könsskillnader när det gäller motiv. Dels syftade den på att undersöka samband mellan motiv och till exempel typ av ersättning, antal tillfällen, köparens ålder samt hur unga tog kontakt med köparna. Ett ytterligare samband mellan motiv och riskfaktorer som traumasymptom, sexuell läggning, sexuella övergrepp, självskadebeteende samt alkohol- och drogmissbruk undersöktes.⁹²

Forskarna kom fram till att ungdomar som har haft sex mot ersättning är en heterogen grupp och deras motiv och riskfaktorer är också olika.⁹³ I studien identifierades tre grupper av underliggande motiv: känslomässiga, materiella, och för nöjes skull. Känslomässiga motiv varierade från längtan efter närhet och uppskattning till ångest. Sex har använts som *coping*-strategi och som en form av självskadebeteende. Studien har visat att gruppen med känslomässiga motiv löper större risk att bli utsatta för sexuella övergrepp. En ytterligare studie om sex som självskadebeteende är presenterad

⁸⁹ Holmström Charlotta och Ylva Grönvall: "Sweden: Young People Selling Sex: Knowledge Base, Social Initiatives and Legal Measures", i Holmström, Charlotta (ed.) *Nordic Council of Ministers rapport: "Young People, Vulnerabilities and Prostitution/Sex for Compensation in the Nordic Countries: A Study of Knowledge, Social Initiatives and Legal Measures."*, Nordic Council of Ministers/Publication Unit, Copenhagen 2019, 167.

⁹⁰ Fredlund, Cecilia, Dahlström, Örjan, Svedin, Carl Göran, Wadsby, Marie, Jonsson, Linda S., Priebe, Gisela: "Adolescents' Motives for Selling Sex in a Welfare State – A Swedish National Study", i *Child Abuse and Neglect*, 2018, Vol.81.

⁹¹ Ibid., 287.

⁹² Ibid.

⁹³ Fredlund, Cecilia, Dahlström, Örjan, Svedin, Carl Göran, Wadsby, Marie, Jonsson, Linda S., Priebe, Gisela: "Adolescents' Motives for Selling Sex in a Welfare State – A Swedish National Study", 292.

i artikeln ”Motives and Manifestations of Sex as Self-Injury” från 2019.⁹⁴ I artikeln framför Fredlund, Wadsby och Jonsson att ett destruktivt sexuellt beteende som en form av självskada är ett nytt koncept i fältet och behöver undersökas vidare. Med hjälp av enkätundersökningen från 2018 och en kvalitativ innehållsanalys, undersöker de självupplevelser av sex mot ersättning som självskada med syftet att få en djupare förståelse av motiv och vilka former ett sådant beteende får.⁹⁵

Den andra gruppen av motiv är av materiell karaktär. Unga med materiella motiv tenderar oftast att ta kontakt med köparen via internet, och köparen är oftast äldre än 25 år. Missbruksproblematik och andra sociala problem (exempelvis när de lämnar föräldrahemmet) är vanligt förekommande hos dessa unga. De löper också större risk att bli utsatta för prostitution i framtiden.

Den sista gruppen, som har sex mot ersättning ”för nöjes skull”, inkluderar både de som säljer sex för skojs skull, men också de som blivit tvingade av en partner eller hade sex när de var påverkade av alkohol eller droger.⁹⁶ I denna grupp är unga män som haft sex mot ersättning med personer yngre än 25 år överrepresenterade. Eftersom kontakten med köparen togs via internet i mindre utsträckning, är det sannolikt att köparen var någon person som ungdomarna känner.

Frågan om ungas motiv är också nära kopplad till de attityder som unga visar gentemot sex mot ersättning. Myndigheten för ungdoms- och civilsamhällesfrågor undersökte ungas attityder och år 2009 var det 10,9 procent som svarade att de kunde tänka sig att få ersättning för sex.⁹⁷

⁹⁴ Fredlund, Cecilia, Wadsby, Marie och Jonsson, Linda S.: ”Motives and Manifestations of Sex as Self-Injury”, i *The Journal of Sex Research*, 2020, Vol. 57, No. 7.

⁹⁵ *Ibid.*, 898.

⁹⁶ Fredlund, Cecilia, Dahlström, Örjan, Svendin, Carl Göran, Wadsby, Marie, Jonsson, Linda S., Priebe, Gisela: ”Adolescents’ Motives for Selling Sex in a Welfare State – A Swedish National Study”, 293.

⁹⁷ Holmström Charlotta och Ylva Grönvall: ”Sweden: Young People Selling Sex: Knowledge Base, Social Initiatives and Legal Measures”, 168.

Holmström och Grönvall påpekar att majoriteten av studierna om ungas erfarenhet av sex mot ersättning fokuserar på socioekonomiska faktorer och utsatthet kopplad till dessa. Bland dessa faktorer nämns bland annat föräldrarnas utbildningsnivå, arbetslöshet, levnadsvillkor samt invandrarbakgrund. Det har också visat sig att unga inom institutionsvård har haft sex mot ersättning oftare än unga som bor hemma. Hemlösa unga lyfts upp som en särskilt utsatt grupp, som använder sitt ”sexuella kapital” för att få tak över huvudet och mat. Polisen och andra myndigheter har också rapporterat om att ensamkommande flyktingbarn har utnyttjats sexuellt, medan den riskgruppen inte är representerad i tidigare nämnda studier.⁹⁸

Utifrån det huvudsakliga syftet med studien av ungas motiv kan man konstatera att det framför allt är de andra motiven än de materiella som är av betydelse. De känslomässiga motiven är bland de viktigaste motiven, menar forskarna, och behöver undersökas vidare. Det är också vanligt att unga har flera olika motiv. Materiella motiv är ofta sammankopplade med känslomässiga motiv, särskilt i situationer av missbruk. Holmström och Grönvall poängterar att det oftast handlar om en kombination av flera olika motiv, tidigare erfarenheter och olika former av utsatthet. Även om ekonomiska motiv verkar spela mindre roll enligt forskarna, bör studiens resultat kopplas till frågan om socioekonomiska förhållandena i en välfärdsstat som Sverige. De unga som har haft sex mot ersättning och har varit i kontakt med socialtjänsten påpekade att de önskade få ett ekonomiskt stöd och social trygghet i kombination med individuell terapibehandling.⁹⁹ Därför bör det vidare undersökas vilka faktorer som leder till att unga personer väljer att ha sex mot ersättning trots det socialförsäkringssystem som finns i Sverige.

⁹⁸ Ibid., 177.

⁹⁹ Ibid., 173.

Sex mot ersättning och psykisk ohälsa

I en studie från 2013 studerades unga som har sex mot ersättning och har blivit utsatta för sexuella, psykiska eller fysiska övergrepp.¹⁰⁰ Studien syftade till att, uppdelat på könsidentitet, identifiera vilka unga som säljer sex, mäta hur de skattar sin egen psykiska hälsa och ifall de har utsatt sig för självskadebeteende.¹⁰¹ Ett ytterligare syfte var att ta reda på hur de har upplevt det stöd och den hjälp som de har fått och fastställa hur sex mot ersättning, självskadebeteende, och fysiska och sexuella övergrepp påverkar ungas psykiska hälsa.

Studien visade att unga som sålde sex var särskilt utsatta för sexuella, psykiska och fysiska övergrepp. De hade sämre psykisk hälsa och ägnade sig åt mer självskadebeteende än andra ungdomar.¹⁰² Ett samband mellan tidigare sexuella övergrepp, fysisk och psykisk ohälsa och erfarenhet av att ha sex mot ersättning kunde bekräftas. Författarna drar fyra viktiga slutsatser av resultatet. För det första hade ungdomar som haft sex mot ersättning blivit utsatta för olika former av sexuella övergrepp i högre grad än ungdomar som inte haft sex mot ersättning. Olika förklaringar ligger bakom, bland annat en lägre känsla av självrespekt som resultat av övergrepp men också användning av sex som ett medel för att dämpa ångest.¹⁰³ För det andra hade alla former av fysiska och psykiska övergrepp varit vanligare bland dem som haft sex mot ersättning jämfört med dem som inte haft det, vilket tyder på att dessa ungdomar levt i miljöer där vuxna inte har skyddat utan skadat dem.¹⁰⁴ För det tredje var den självupplevda psykiska hälsan betydligt sämre bland de ungdomar som hade haft sex mot ersättning. Viljan att skada sig själv var vanligare och omfattningen av självskadebeteende var större bland ungdomar som hade haft sex mot ersättning.¹⁰⁵

¹⁰⁰ Svensson, Frida, Fredlund, Cecilia, Svedin, Carl Göran, Priebe, Gisela och Wadsby, Marie: "Adolescents Selling Sex: Exposure to Abuse, Mental Health, Self-harm Behaviour and the Need for Help and Support—a Study of a Swedish National Sample", 82.

¹⁰¹ Ibid.

¹⁰² Svensson, Frida, Fredlund, Cecilia, Svedin, Carl Göran, Priebe, Gisela och Wadsby, Marie: "Adolescents Selling Sex: Exposure to Abuse, Mental Health, Self-harm Behaviour and the Need for Help and Support—a Study of a Swedish National Sample", 85.

¹⁰³ Ibid.

¹⁰⁴ Ibid., 86.

¹⁰⁵ Ibid.

Slutligen hade en fjärdedel av de ungdomar som haft sex mot ersättning sökt hjälp för att hantera sina upplevelser, och de hade också i större utsträckning sökt hjälp för andra problem som utsatthet för sexuella övergrepp, psykiska problem eller problem med föräldrar. De ungdomar som hade haft sex mot ersättning var i mindre utsträckning nöjda med den hjälp och det stöd de fått. Enligt författarna kan det bero på att socialarbetare fokuserade på andra problem i sina samtal istället för att ta upp de känsliga frågorna om sex mot ersättning. Det kunde bero på bristande medvetenhet om förekomsten av ungdomars erfarenhet av sex mot ersättning.¹⁰⁶

Internet

Internet har blivit den huvudsakliga arenan för prostitutionsindustrin. Med en allt bredare användning av internet, sociala medier och mobilappar blir unga mer utsatta för sexuell exploatering. En studie från 2015 undersökte unga kvinnors erfarenheter av att sälja sex på nätet. Studien syftade till att förstå hur dessa unga kvinnor uppfattade anledningar att börja, fortsätta, och sluta ha sex mot ersättning.¹⁰⁷ Genom en tematisk analys av 15 intervjuer med unga kvinnor som hade sex mot ersättning innan de hade fyllt 18, identifierades tre teman i relation till olika skeden: från början och fortsättning till avslut.

Det första temat handlade om hur och varför kvinnor började sälja sex på nätet. I likhet med andra studier, som visat på att tidigare utsatthet för traumatiska händelser kan vara en riskfaktor, identifierades i denna studie traumatiska händelser som en anledning till varför unga kvinnor börjar sälja sex. Känslan av exkludering – att känna sig annorlunda och vara utanför – nämndes också i intervjuerna.¹⁰⁸ Det andra temat handlade om synen på ens kropp och användning av ens kropp som en regleringsmekanism. Sex mot ersättning uppfyllde unga kvinnors behov av närhet: att vara sett, berörd och att känna

¹⁰⁶ Svensson, Frida, Fredlund, Cecilia, Svedin, Carl Göran, Priebe, Gisela och Wadsby, Marie: "Adolescents Selling Sex: Exposure to Abuse, Mental Health, Self-harm Behaviour and the Need for Help and Support—a Study of a Swedish National Sample", 86.

¹⁰⁷ Jonsson, Linda S., Svedin, Carl Göran och Hydén Margareta: "Young Women Selling Sex Online – Narratives on Regulating Feelings", i *Adolescent Health, Medicine and Therapeutics*, 2015, Vol. 6, 17–27.

¹⁰⁸ *Ibid.*, 21.

kontroll över sina liv.¹⁰⁹ Det tredje och sista temat handlade om olika vägar ut ur prostitution: hur unga kvinnor slutade och varför.¹¹⁰

Förutom de tre nämnda temana handlade studien om den skiftande arenan för sexförsäljning: från gatumiljöer till internet. Enligt intervjuerna hade majoriteten av kontakter mellan säljare och köpare etablerats online. Det har blivit lättare att börja men också stanna kvar i prostitution. En annan viktig aspekt av internetanvändning handlar om att internetmiljön gör det svårare att sätta gränser.¹¹¹ Samtidigt nämns det i studien att för unga som har relationsproblem i den verkliga världen kan internet och kontakter online vara mycket viktiga, och kan hjälpa dem att knyta kontakter utanför internet.¹¹² Det nyanserar betydelsen av internet utifrån unga kvinnors verkliga erfarenheter.

Några praktiska slutsatser kunde dras som resultat av den genomförda studien. Till exempel måste ett lämpligt stöd- och behandlingsprogram vara utformat för denna grupp unga. Bättre förståelse för riskfaktorer och bakomliggande orsaker kan hjälpa både föräldrar och de som arbetar med unga som har sex mot ersättning att förstå ett symptomatiskt beteende och de subtila signalerna som rop på hjälp. De genomförda intervjuerna visar att de unga kvinnorna är starka och handlingskraftiga, vilket bör stödjas av de yrkesverksamma som arbetar med unga kvinnor.¹¹³ Det gäller inte minst möjligheten att ingripa i olika skeenden, eftersom informanterna rapporterade att de ville sluta från första gången de sålde sex.¹¹⁴

En ytterligare studie genomfördes av samma forskare baserat på samma 15 intervjuer. Syftet med den var att undersöka vilken roll internet spelar för unga kvinnor som har sex mot ersättning. Hur skapas kontakter online? Vad kännetecknar sådan

¹⁰⁹ Jonsson, Linda S., Svedin, Carl Göran och Hydén Margareta: "Young Women Selling Sex Online – Narratives on Regulating Feelings", 22.

¹¹⁰ Ibid., 23-24.

¹¹¹ Ibid., 18.

¹¹² Ibid., 25.

¹¹³ Ibid., 26.

¹¹⁴ Ibid.

kommunikation?¹¹⁵ En tematisk analys av intervjuerna resulterade i två huvudsakliga teman: användning av internet och kontakterns mönster.

För alla de intervjuade kvinnorna var internet det vanligaste sättet att komma i kontakt med köparen. Internet och tillgången till smartphones utökar möjligheten att ständigt vara online, vilket har blivit en del av vardagen för de flesta. Intervjuerna visade att internetanvändning ökade under perioder av ångest och depressioner.¹¹⁶ I intervjuerna framträdde också en betydande grad av eget initiativ, inklusive uppladdning av halvnakna bilder och svar på förfrågningar om sexdejting. Nästan alla informanter hade erfarenhet av att publicera annonser om sexuella tjänster på nätet. Dejting- och sexsajter var en av de mest framträdande kanalerna för kontakter. Ingen av de intervjuade nämnde en pojkvän, hallick eller tredje part som tjänade pengar på att förmedla kontakt med köparen.

Sättet kontakt etablerades på internet varierade beroende på ålder och vilket språk som användes i kommunikationen. Språket kunde vara implicit, mer explicit eller med användning av kodord. Språkanvändningen kräver således bättre förståelse från de vuxna och yrkesverksamma som arbetar med unga som har sex mot ersättning: vilka kommunikativa strategier de använder, vad unga gör på nätet och vilka risker som finns. De olika erfarenheterna leder också till behov av olika typer av stöd för de som blivit lurade till prostitution och de som själva publicerade annonser och tagit aktiv kontakt med köpare.

Övergripande slutsatser och framtida forskning

Innan några övergripande slutsatser presenteras bör det nämnas att alla studier innebär olika typer av begränsningar i relation till sina resultat och möjligheten att generalisera slutsatser. I de tre enkätundersökningarna som presenterades tidigare var det små

¹¹⁵ Johnsson, Linda S., Svedin Carl Göran och Hydén Margareta: "Without the Internet, I never would have sold sex": Young women selling sex online", i *Cyberpsychology*, 2014, Vol.8, No. 1.

¹¹⁶ Johnsson, Linda S., Svedin Carl Göran och Hydén Margareta: "Without the Internet, I never would have sold sex": Young women selling sex online".

grupper som deltog i studierna. Det kunde också variera vilka som svarade på enkätfrågorna och hur. Frågorna var känsliga och därför kan man inte fullständigt lita på alla svar, menar forskarna som genomförde de studierna. Enligt forskarna var det däremot tillräckligt med svar för att kunna generalisera och dra de slutsatser som de drog.¹¹⁷ Vid analys av statistik rörande känsliga ämnen som ungas erfarenhet av sex mot ersättning, är en kontextuell diskussion avgörande, menar Holmström och Grönvall. De påpekar att studierna skiljer sig åt i flera olika avseenden, som gällande ålder, gruppstorlek, urval, representativitet, frågeformuleringar och sammanhanget av datainsamling. Dess skillnader måste beaktas när man diskuterar och jämför studiernas resultat.¹¹⁸

Det tidigare identifierade behovet av att forska vidare om användning av internet har delvis blivit besvarat av två studier om ungas kvinnors erfarenheter av att sälja sex på nätet. Dessa studier är också av en kvalitativ karaktär, där unga kvinnornas berättelser har varit i fokus.

Med detta sagt kan några övergripande slutsatser presenteras. Alla studier har visat en korrelation mellan sexförsäljning och tidigare utsatthet för sexuellt eller fysiskt övergrepp. Psykisk ohälsa och problem med föräldrar har utpekats som viktiga bakomliggande orsaker. Motiven för att sälja sex är olika, men de känslomässiga motiven har varit de vanligast förekommande. Detta resultat kan dock ifrågasättas utifrån urvalet av ungdomar som besvarade enkäter. Kategorin ”ung” eller ”barn” är varken homogen eller oföränderlig, vilket framkommer i den tidigare forskningen samt visar på behov för framtida studier. Särskilt sårbara grupper som ensamkommande flyktingbarn och ungdomar kan möjligen ha främst andra motiv än de känslomässiga, vilket behöver studeras vidare. I relation till ensamkommande flyktingbarn, särskilt de som fått avslag på sina asylansökningar, kan man särskilja ett ytterligare motiv – behovet att stanna kvar i Sverige och inte blir utvisad till sitt hemland. Att inte ha någon

¹¹⁷ Johnsson, Linda S., Svedin Carl Göran och Hydén Margareta: "Without the Internet, I never would have sold sex": Young women selling sex online".

¹¹⁸ Holmström Charlotta och Ylva Grönvall: "Sweden: Young People Selling Sex: Knowledge Base, Social Initiatives and Legal Measures", 169.

laglig rätt att vistas i Sverige försvårar hjälpinsatser eftersom de juridiska ramverken innebär en begränsning för vilka stödinsatser som är tillåtna.¹¹⁹ Dessa barn och unga löper större risk för hemlöshet och att hamna utanför samhällets institutioner.

Generellt sett menar Holmström och Grönvall att det är individuella aspekter av ungas erfarenhet av sexförsäljning som har studerats, deras mående, motiv och internetanvändning. Strukturella faktorer såsom socioekonomiska förhållanden och social ojämlikhet är nedtonade.¹²⁰ I deras rapport kan man också läsa om andra särskilt sårbara grupper som inte är inkluderade i de tidigare studierna, utan som har identifierats genom intervjuer med poliser och socialtjänsten. Det är exempelvis unga vuxna som tillfälligt befinner sig i Sverige med syftet att sälja sex. Deras ursprungsländer skiljer sig åt, men unga från Rumänien och Nigeria är överrepresenterade. En annan grupp är unga transkvinnor från Latinamerika, som är stigmatiserade i sina ursprungsländer och som säljer sex för att kunna betala för operationer och köpa hormoner.¹²¹

En annan grupp, som inte har fått särskilt mycket uppmärksamhet i tidigare forskning är unga hbtqi-personer, enligt Holmström och Grönvall. Trots att majoriteten av studier visar att unga män säljer sex oftare än unga kvinnor, är det få studier som fokuserar just på denna grupp. Samtidigt lyfter Holmström och Grönvall upp vikten av att beakta mångfacetterade erfarenheter oavsett könsidentitet eller sexuell identitet, där individuella omständigheter som självkänsla, socioekonomisk status, platsen för sexförsäljning, droganvändning, inställning till sex, förmåga att sätta gränser, tillgång till hjälp är faktorer som påverkar unga som har erfarenhet av att sälja sex.¹²²

Stödinsatser och bemötande bör anpassas utifrån de olika erfarenheterna. De intervjuer som Holmström och Grönvall genomförde med yrkesverksamma som arbetar med unga

¹¹⁹ Ibid., 195.

¹²⁰ Holmström Charlotta och Ylva Grönvall: "Sweden: Young People Selling Sex: Knowledge Base, Social Initiatives and Legal Measures", 182-183.

¹²¹ Ibid., 182.

¹²² Ibid., 193-94.

samt med ideella stödorganisationer visar att det sociala stödet är koncentrerat till de tre största städerna och att tillgången till stöd därför ser olika ut i olika delar av landet. Tidigare forskning har visat att det också saknas kunskap om ungas erfarenheter av sex mot ersättning, vilka grupper som är särskilt sårbara, hur internet och mobilappar används och så vidare. Intervjupersonerna betonade utmaningen med att ge ett adekvat och likvärdigt stöd till unga som saknar uppehållstillstånd i Sverige. Det saknas tydliga riktlinjer för hur man ger stöd till unga personer som har blivit offer för människohandel.

3. Sammanfattning

I denna forskningsöversikt har fem olika perspektiv på prostitution och människohandel för sexuella ändamål presenterats. Alla studier presenterade i den här översikten har utgått från att prostitution och människohandel för sexuella ändamål är samhällsproblem som ska bekämpas. Samtidigt skiljer de sig åt när det kommer till studiernas angreppssätt, studieobjekt och analysnivåer. Forskningen inom socialt arbete, sociologi, psykologi och beteendevetenskap presenterar empiriska undersökningar och kartläggningar med hjälp av enkätundersökningar och intervjuer. Forskningen inom juridik presenterar analyser av lagstiftning på området och dess effekter. Sammanfattningsvis är det olika teoretiska ramverk och metoder som används för att studera prostitution och människohandel för sexuella ändamål.

Trots skillnader mellan studiernas perspektiv och fokus kan man dra några generella slutsatser. För det första visar forskningen att prostitution och människohandel för sexuella ändamål är två sammankopplade problem. Vissa studier undersöker båda företeelserna, medan andra fokuserar främst på prostitution. Till skillnad från människohandel för sexuella ändamål är prostitution alltjämt en omdebatterad fråga. Debatten i huvuddrag handlar om prostitution som ett fritt val, eller prostitution som ett resultat av ojämlikhet och patriarkala strukturer. Som det nämndes inledningsvis bör en sådan beskrivning av debatten nyanseras och Westerstrands bidrag syftar just på att systematisera och analysera olika argument inom debatten.

För det andra visar många studier på vilka effekter globalisering och teknologisk utveckling har på prostitution och människohandel för sexuella ändamål. Migration kan förstås som en av globaliseringens effekter och inte minst när det kommer till migranter som kommer från länder utanför EU. Å ena sidan har EU-medborgare större frihet att resa och arbeta i andra europeiska länder, vilket kan försvåra för att upptäcka människohandel för sexuella ändamål. Å andra sidan har migranter från länder utanför EU betydligt sämre socialt och rättsligt skydd när de befinner sig i Sverige. Deras utsatthet kan vara en bidragande faktor för dem att se prostitution som ett sätt att tjäna pengar och kunna stanna kvar i landet. Den överhängande risken att bli utvisad förhindrar också de som redan är involverade i prostitution att ta kontakt med myndigheterna och söka hjälp.

När det kommer till den teknologiska utvecklingen handlar den främst om internet som huvudarena för prostitution. Forskningen visar på att prostitution i Sverige har förflyttats från gatumiljöer till inomhusmiljöer och nätet. Den snabba och breda utvecklingen av nya dejtingsajter och mobilappar förenklar sexköp. Särskilt uppmärksammas barn och unga som själva använder internet för att ha sex mot ersättning och som blir vilseledda och utsatta för prostitution. Samtidigt poängteras det att inte all prostitution har förflyttats till internet. Miljöer som restauranger, nattklubbar, casinon, färjor, men också sociala institutioner för vård och boende (HVB-hem) är fortfarande vanligt förekommande platser.

De forskningsperspektiv som här har presenterats kan delas in i två grupper: de som studerar prostitution och människohandel för sexuella ändamål på en deskriptiv nivå, och de som studerar dessa företeelser på en normativ nivå. Uppdelningen kan i sin tur kopplas till behov av framtida forskning. Dels behövs empirisk forskning, både kvantitativ och kvalitativ, för att förstå omfattningen av prostitution och människohandel för sexuella ändamål, vilka som är involverade, hur och varför. Här finns det behov att titta närmare på olika typer av erfarenheter och ett intersektionellt perspektiv är nödvändigt. Grupper som särskilt uppmärksammas i översikten är ensamkommande flyktingbarn, andra migranter, och hbtqi-personer. Utvecklingen i vår

omvärld tyder också på att det finns ett särskilt behov av att undersöka hur flyktingar från Ukraina utsätts för prostitution och människohandel för sexuella ändamål.

Förutom det måste lagstiftning och rättspraxis samt regeringspolitik i relation till prostitution och människohandel för sexuella ändamål fortsatt granskas. En viktig fråga berör spänningen mellan olika typer av lagstiftning. Det kan exempelvis finnas ett behov att titta närmare på vilka konsekvenser den förändrade migrationslagstiftningen får för de som är involverade i prostitution och människohandel för sexuella ändamål. För att kunna göra sådana granskningar behövs också en teoretisk utveckling av de olika argumenten som härstammar från feministisk teori. Olika teoribildningar inom feministisk teori erbjuder analytiska verktyg för en kritisk granskning av samhällsproblem och deras lösningar, vilka antaganden de bygger på, och vilka konsekvenser de leder till.

4. Referenser

Borg Jansson, Dominika (2014) Människohandel för sexuella ändamål: ideala offer och de Andra”, i *Juridisk Tidskrift vid Stockholms universitet*, 2014, Nummer 3.

Brottsbalken, 1962:700.

De Cabo, Annelie och Hall, Anna (2021) *Omfattningskartläggning av prostitution och människohandel för sexuella ändamål*, Göteborg, 2021.

FN:s protokoll om förebyggande, bekämpande och bestraffande av handel med människor, särskilt kvinnor och barn (Palermoprotokollet), 2003.

Fredlund, Cecilia, Svensson, Frida, Svedin, Carl Göran, Priebe, Gisela och Wadsby, Marie (2013) Adolescents' Lifetime Experience of Selling Sex: Development over Five Years, i *Journal of Child Sexual Abuse*, Vol. 22, No. 3, 2013, 312-325.

Fredlund, Cecilia, Dahlström, Örjan, Svedin, Carl Göran, Wadsby, Marie, Jonsson, Linda S., Priebe Gisela (2018) Adolescents' Motives for Selling Sex in a Welfare State – A Swedish National Study, i *Child Abuse & Neglect*, Vol. 81, 2018, 286-295.

Fredlund, Cecilia, Wadsby, Marie och Jonsson, Linda S. Motives and Manifestations of Sex as Self-Injury, i *The Journal of Sex Research*, 2020, Vol. 57, No. 7, 897-905.

Holmström, Charlotta och Ylva, Grönvall (2019) Sweden: Young People Selling Sex: Knowledge Base, Social Initiatives and Legal Measures”, i Holmström, Charlotta (ed.) Nordic Council of Ministers rapport: *Young People, Vulnerabilities and Prostitution/Sex for Compensation in the Nordic Countries: A Study of Knowledge, Social Initiatives and Legal Measures*, Nordic Council of Ministers/Publication Unit, Copenhagen 2019.

Hulusjö, Anna (2013) *The MulticPLICITIES of Prostitution Experience: Narratives about Power and Resistance*, Malmö University, Health and Society Doctoral Dissertation 2013.

Hulusjö, Anna (2013) A Critical Perspective on Difference: ‘the Prostitute’ and Women with Prostitution Experience, i *Nordic Social Work Research*, 2013, Vol. 3, No. 2, 176–184.

Johansson, Alessandro och Gunnarsson, Lena. ”Jag är inte prostituerad, jag lever normalt”. Sugardejtars språkliga och praktiska relationsarbete för att avgränsa sugardejting från prostitution, i *Sociologisk Forskning*, Vol. 59, No. 1–2, 101–125.

Johnsson, Linda S., Svedin, Carl Göran och Hydén, Margareta (2014) ”Without the Internet, I never would have sold sex”: Young women selling sex online, i *Cyberpsychology*, 2014, Vol.8, No. 1.

Jonsson, Linda S., Svedin, Carl Göran och Hydén, Margareta (2015) ”Young Women Selling Sex Online – Narratives on Regulating Feelings”, i *Adolescent Health, Medicine and Therapeutics*, 2015, Vol. 6, 17-27.

Jämställdhetsmyndigheten (2021) *Prostitution och Människohandel: Slutredovisning av uppdrag att stärka arbetet mot att barn och unga respektive vuxna utnyttjas i prostitution och människohandel, samt kartlägga omfattningen av prostitution och människohandel*, Rapport 2021:23.

Lag om förbud mot köp av sexuella tjänster (sexköpslagen), 1998:408.

Skilbrei, May-Len och Holmström, Charlotta (2021) Linking Prostitution and Human Trafficking Policies: The Nordic Experience, i Nelen, H., Siegel, D. (eds) *Contemporary Organized Crime. Studies of Organized Crime*, Vol 18, Springer, Cham 2021.

Svensson, Frida Svensson, Fredlund Cecilia, Svedin Carl Göran, Priebe Gisela och Wadsby, Marie (2013) Adolescents Selling Sex: Exposure to Abuse, Mental health, Self-harm Behaviour and the Need for Help and Support—a Study of a Swedish National Sample, i *Nordic Journal of Psychiatry*, Vol. 67, No.2, 2013, 81-88.

Vuolajärvi, Niina (2019) Governing in the Name of Caring—the Nordic Model of Prostitution and its Punitive Consequences for Migrants Who Sell Sex, in *Sexuality Research and Social Policy*, Vol. 16, 2019, 151–165.

Waltman, Max (2011) Prohibiting Sex Purchasing and Ending Trafficking the Swedish Prostitution Law, i *Michigan Journal of International Law*, Vol. 33, 2011, 133-57.

Waltman, Max (2011) Sweden's Prohibition of Purchase of Sex: The Law's Reasons, Impact, and Potential, i *Women's Studies International Forum*, Vol. 34, 2011, 449–474.

Westerstrand, Jenny (2012) "Prostitutionsfrågan" – perspektiv och nycklar till en grumlig debatt, i *Tidskrift för genusvetenskap*, No. 3, 2012.